

Archeologie (nejen) středověké krajiny, aneb o Bezdězkém lese

Archeologie v nejužším slova smyslu nemůže nabídnout ucelený pohled na pravěkou, středověkou či novověkou, tedy „starou“, „archaickou“ či „historickou“ krajinu. To není poraženectví; nedokáže to žádný jednotlivý obor a např. ani krajinná ekologie dnes vcelku nemá ambice na nadvládu v poznání a vysvětlování krajiny.

■ Petr MEDUNA

Archeologický ústav AV ČR,
Praha, v. v. i.

■ Jan NOVÁK

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích

■ Jiří SÁDLO

Botanický ústav AV ČR v. v. i.

Při práci s nemovitými i movitými stopami minulé lidské aktivity je ovšem role archeologie nezastupitelná, avšak stále častěji a systematictější spolupracuje na stejné úrovni s jinými vědními obory. To

znamená, že přírodní vědy již nepředstavují pouze pomocnou berličku, podírající stavbu archeologických teorií a naopak archeologie není pro jiné obory jen jakousi „pomocnou“ vědou, pozitivisticky datující nálezy z „jejich“ situací.

Jako příklad tohoto přístupu představíme probíhající projekt, který studuje území, pracovně označované Bezdězsko či Dokesko.¹ Jeho prvotním a nominálním cílem bylo vysvětlit místní diverzitu rostlinstva, tedy skladbu druhů a společenstev, a to z hlediska historické stability krajiny. Samotné podvojně označení krajinného celku je příznačné pro spolupráci vědních oborů – archeologie dává přednost historickému, resp. historizujícímu označení Bezdězsko, přírodověda upřednostňuje název svůj již zavedený Dokesko. Žádný z nich však zcela nevyjadřuje plošný rozsah tohoto lesnatého území o rozloze přibližně 400 km², vymezeného zhruba městy Českou Lípou, Stráží pod Ralskem, Bakovem nad Jizerou a Doksy (obr. 1).

Ona podvojnost označení je i znakem základního metodického přístupu výzkumu, tzv. multi-proxy analýzy. Ta staví vedle sebe výpověď všech relevantních dílčích metod aniž už napřed pokládá některou za rozhodující. V našem případě tu vystupují a setkávají se odvětví biologická (geobotanika, biogeografie, paleobotanika) i humanitní (archeologie, historie, kulturní antropologie). Vystupují tu každé za sebe. Teprve vzájemným srovnáním jednotlivých vrstev informací ve sledovaném prostoru vzniká pestrý obraz vzájemných příčinných souvislostí. Není to vlastně nic odlišného od běžného kombinování nezávislých metod v kriminalistice – také tam už dávno nesoupeří např. křížový výsledek s daktyloskopií.

Oblast Bezdězsko/Dokesko v uvedeném širším vymezení vykazuje

■ Obr. 2 Bezděz bez Bezdězu, borovice a rákosiny, stejný pohled jako před deseti tisíci lety... Foto P. Meduna.

pozoruhodnou biodiverzitu zcela zvláštního rázu, který nemá analogie v celé střední Evropě; v určitých ohledech se spíše nabízí srovnání s některými oblastmi Skandinávie, východního Pobaltí či boreálních částí Ruska. Region je charakterizován množstvím tzv. exklávních druhů, tj. druhů s izolovaným výskytem vzdáleným od centra areálu v borekontinentálním prostoru Eurasie. Zvláštností jsou i druhy endemické, které se zde vyskytují na jediném místě na světě. To právě bylo potřeba vysvětlit: proč je takto floristicky anomální právě Bezdězsko, jinak celkem fádňi kraj borových lesů? A proč mu nejsou podobné ostatní pískovcové oblasti, např. blízký Český ráj nebo Kokořínsko?

Paleobotanické analýzy brzy ukázaly, že oblast má nápadně klidnou vegetační historii se stálou přítomností druhově chudých borových porostů. Je reliktem tajgových lesů, které kdysi, na začátku holocénu, těsně po době ledové, pokrývaly většinu Evropy. Oblast je tedy obdobou severoevropské a sibiřské tajgy. Vlivem krajinných změn se během holocénu tajgové lesy postupně ztrácely, až z nich zbyly izolované ostrůvky (např. horské jehličnaté lesy) – a sledovaná oblast je nejdále k jihozápadu vysunutý ostrůvek jinde převládajícího nížinného typu tajgového systému (obr. 2).

■ Obr. 1 Rozsah sledované oblasti Bezdězsko/Dokesko. Zeleně vymezena plocha především jehličnatých lesů (s menšími enklávami mokřadů a živinově chudých půd). Vyznačeny jsou zkoumané lokality Brehyně, Hradčany a Stráň. Doplněno o města ve sledované oblasti (čtverec), depoty brakteátů (trojúhelník) a „chudé“ farnosti (křížek) v celé ploše mapy. Mapa P. Meduna.

1 Projekt „Vegetační kontinuita a dynamika krajiny – přítomnost a historické příčiny ohniska diverzity v regionu s kolísavou kolonizací“ je podporován Grantovou agenturou Akademie věd České republiky (číslo IA-AX00050801) a jeho nositeli jsou Botanický ústav AV ČR, v. v. i., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. a Přírodovědecká fakulta UK, počet spolupracujících institucí je pochopitelně vyšší. Článek byl také podpořen grantem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR MSM 600 766 5801.

Základní pracovní vymezení území bylo provedeno podle souběhu hranic jehličnatých lesů, případně mokřadů a živinově velmi chudých písčitých či rašelinných půd. Takto pojatá oblast má mnoho společných vlastností v abiotickém prostředí, ve vegetaci i v historickém vývoji včetně vývoje lidského působení. Její současnou podobu určuje zejména:

- převaha druhově velmi chudých jehličnatých lesů, zejména borových;
- převaha živinově chudých písčivcových podkladů;
- převaha terénů senilního pískovcového pseudokrasu (jehož senilita spočívá v dozívání erozních pochodů, takže mírných terénů je už mnohem větší plocha než těch skalnatých);
- převaha písčitých půd s velmi malým hlinitým podílem, a naopak téměř absence zemědělsky příhodných hlinitých např. sprašových podkladů;
- extrémně řídká síť toků a naopak velká plocha mokřadů s minimální klesavostí toku a s rašelinnou sedimentací;
- velmi malá podobnost s běžnou kulturní krajinou: místo lesních enkláv v otevřené krajině jsou zde otevřené enklávy v souvislém lese, a jejich ráz namísto obcí, polí, luk a liniové zeleně určují mokřady, maloplošné, ale hojné skály a rozsáhlé druhotné trávníky a vřesoviště po militární činnosti, po těžbě hornin, po děl komunikací a na pasekách.

Úloha archeologie (a společenských věd) ve výzkumu regionu je zřejmá z výše nastíněného vymezení území, zejména z poslední uvedené charakteristiky. Cílem je doložit míru antropogenní činnosti, její specifikaci a dynamiku od pravěku po současnost. Projekt stále probíhá, takže vyslovené závěry jsou pochopitelně v tomto okamžiku předběžné a jsou průběžně doplňovány.

Aktivita v období pravěku je v současné fázi výzkumu vyhodnocována především na základě dílčích výzkumů a rešerše archivních fondů, tedy nepokrývá celé území rovnoměrně. Naprostá většina informací pochází ze starších výzkumů 19. a první poloviny 20. století, kdy při především sběratelské činnosti byly značně

upřednostňovány specifické druhy nálezů, především neolitické/eneolitické broušené industrie. Nálezy, často určené pouze s katastrální přesností, však pokrývají značnou část studovaného území. Teprve srovnáním s jižněji navazující oblastí Mělnicka vyplývá jejich marginalita, a ta ovšem zároveň klade otázky po příčinách a konkrétních podobách aktivity v odlehle oblasti Bezdězska/Dokeska.

Podobné otázky si stále klademe při hodnocení staršího (mezolitického) osídlení i mladších období zemědělského pravěku. Dílčí zjištění archeologická i přírodovědná však prokazují výraznou lokální aktivitu těsně na jižní hranici regionu v době laténské.

Středověká kolonizace v několika dějstvích

Raný středověk ve sledované oblasti víceméně kopíruje tendence pravěké. Teprve od jeho závěru jsme schopni rozšířit pramennou základnu o prameny toponomastické, písemné, numismatické a architektonické a načrtnout základní vývoj k hranicím novověku. Tento vývoj lze pracovně shrnout do následujících bodů:

Někdy ve 12. století se Bezdězsko (název sám užíván nebyl) stalo severozápadním cípem Kamenické provincie (1130). Ta byla zřejmě vyčleněna ze staršího hradského obvodu Boleslavského a signalizuje tak zvýšený zájem o správu odlehleho území (srovnatelnou situaci nabízejí území tzv. burgwardů s asymetricky umístěným správním centrem, od něhož se jednostranně táhne území kolonizačního rezervuáru). První zmínka o Bezdězu přichází až v roce 1185, kdy kníže Bedřich vydává jednu ze svých listin „in Bozdiz“: místo jejího vydání lze spojit s dnešní stejnojmennou osadou a především románským kostelem svatého Jiljí a hypotetickým loveckým dvorem v jeho blízkosti.

Na více než půlstoletí pak jakékoli zprávy o Bezdězu umlkají. V první polovině 13. století ovšem registrujeme jakýsi „přetlak“ na jižní hranici území. V tomto okamžiku nutno zdůraznit, že ony hranice jsou ty, které byly vymezeny nezávisle přírodovědnými metodami.

Z několika lokalit známe hromadné nálezy brakteátů (Doksy, Dubá, Nosálov, Okna), jednu z největších koncentrací tezaurovaných majetků tohoto období v Čechách.

Změna nastává po polovině 13. století. V roce 1264 Přemysl Otakar II. povolává lokátory, aby „v lese řečeném Bezděz u vody Doksy“ vysadili město o stovce lánů a budoucímu městu je poskytnuta jako rezerva ves Chlum. V následujícím desetiletí se dozvídáme o dalších královských městských lokacích – Doksech (původně Hirsberg) a Kuřívodech (Vriestadt), tedy tři města ve vzdálenosti necelých deseti kilometrů od sebe. Téměř bezprostředně poté evidujeme emigraci některých měšťanů za příznivějšími podmínkami (1278, do Mělníka).

Tři desetiletí od lokace nabízejí privilegia Václava II. pohled na podivný svět města Bezděz – původní velkolepý záměr byl zhruba formálně naplněn, město má skutečně kolem stovky lánů, ale pouze 18 patří městu, zbývající jsou roztroušeny po lokalitách až do vzdálenosti více jak dvacet kilometrů, 16 lánů poskytly sousední Doksy. Vesnice téměř neznáme, města jsou bez příslušného bezprostředního zázemí, nad vším se tyčí nově dobudovaný královský hrad.

Systém běží setrvačností dál – a běží víceméně dodnes – města jakžtakž

■ Obr. 3 Břehyně, vypuštěný rybník s původním korytem potoka. Tmavé tečky na sněhu jsou pařezy původního lesa. Foto P. Meduna.

existují, ale zástavní držitelé Bezdězska, páni z Dubé, přesouvají město do přijatelnější polohy. Zakládají Nový Bezděz, dnešní Bělou pod Bezdězem (1337).

Bezdězsko/Dokesko zůstává téměř neosídlené. Pohled rejstříku papežských desátků z poloviny 14. století je výmluvný. Směrem k hranicím Bezdězska farnosti odvádějí stále méně a méně grošů a na jeho hranicích už jsou často označeny pouze „pauper“, pro chudobu tedy neplatí nic. Uvnitř jeho hranic pak s výjimkou okrajových měst není, kdo by platil. Kraj zůstává bez trvalé kolonizace.

Po půlstoletí kolonizačního vzpětí se tedy tento odlehlý kraj vrací obloukem k výchozímu stavu a následná aktivita se soustředí na alternativní využití krajiny.

Tři kapitoly z alternativního managementu

Břežňanský rybník

Povodí Ploučnice není s rybníkářstvím v obecném povědomí příliš spojeno, mnohem častěji se komukoli vybaví Třeboňsko či Pardubicko, dodnes pokryté mozaikou vodních ploch. Podrobná archivní rešerše i terénní průzkum ale nabízejí na starém Bezdězsku srovnatelný obraz – dnes zde evidujeme více než dvě stovky vodních nádrží, určených nejen k chovu ryb (tedy nikoli pouze rybníků v užším slova smyslu). V naprosté většině je potkal osud příznačný pro celé zdejší hospodářství: dlouhou dobu se v nich hospodařilo bez velkých investic, nakonec se zazemnilo nebo povolila hráz, následovalo zalesnění nebo rekultivace na pastviny a posléze se staly součástí vojenského prostoru, ať pasivní nebo s přímým využitím pro cvičení. Udržel se monumentální Velký rybník, dnes známý jako Máchovo jezero. Jen pár kilometrů nad tímto rybníkářským divem je rybník Břežňanský (původně Heideteich, rybník v pustině), rozlohou jen o málo menší než turisticky atraktivní „Mácháč“.

Historie Břežňanského rybníka je více než stručná. V letech 1366 či 1367 (zprávy kronikářů se různí)

Karel IV. pod hradem Bezdězem zbudoval „rybník podivuhodné velikosti“ – tedy pouze jeden rybník, téměř s jistotou dnešní Máchovo jezero. Až v roce 1460 je poprvé zmiňována „hráz břehyňská“, a mezi těmito daty bychom tedy našli založení rybníka Břežňanského. Status národní přírodní rezervace (1967) utlumil ruch v okolí rybníka, mimo jiné i velkochov ryb.

Na podzim roku 2009 bylo okolí rybníka v rámci projektu již dobře botanicky zmapováno, zato se čekalo, co prozradí jeho dno – od začátku se hledalo, zda se zde neukrývá někdejší glaciální jezero, což se nakonec nepotvrdilo. O to překvapivější byl pohled na rybník, konečně po několika letech vypuštěný. Klesající hladina postupně obnažovala tisíce pařezů a podél hráze tisíce dřev rybníkářských a rybářských konstrukcí. Objevilo se i původní meandrující koryto potoka (**obr. 3**). Na výzkum však bylo nutno počkat, až na dno dostatečně promrzne. Teprve poté se podařilo vstoupit do středověkého lesa dokumentovat a odebrat archeobotanický materiál (**obr. 4**).

S jistou nadsázkou tu můžeme mluvit o archeologické a botanické „konzervě na historii“. Původní les, prales, se dochoval především na levém (východním) břehu původního potoka. Měření pařezů, resp. tloušťky kmenových bází odhalilo způsob středověké těžby – větší a starší stromy byly skáceny a jejich pařezy pak byly stabilní, zatímco slabší stromy byly ponechány na místě a po napuštění ztratily v rozmočené rašelině stabilitu a vyvrátily se, jejich kořeny jsou často překocené.

Mikroskopická stavba dvě stě padesáti odebraných vzorků, získaných z několika odběrových míst, poskytla dostatečnou a statisticky hodnotnou představu o původním druhovém složení lesa – téměř výlučnou dřevinou byla borovice, minoritně doprovázená smrkem. Tím poněkud překvapivě výčet druhů končí, očekávali bychom například olši. V každém případě skutečnou výjimkou zůstává možnost nahlédnout do původního lesa a projít se mezi „stromy“, na nichž jsou občas ještě zřetelné záseky seker středověkého dřevorubce.

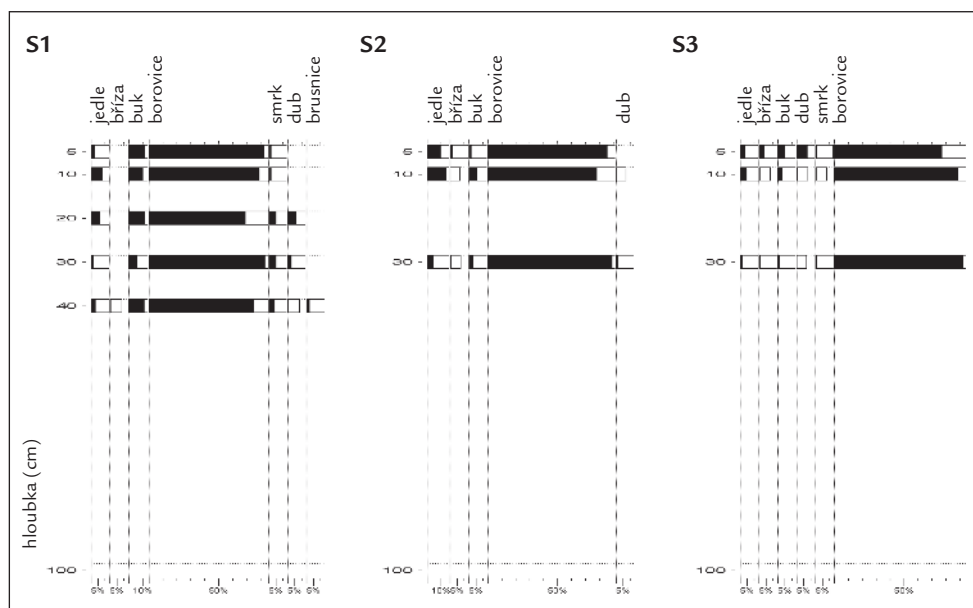

■ **Obr. 4** Břežňně, odběr vzorků aneb procházka středověkým lesem. Foto P. Meduna.

Na pravém břehu potoka, u hráze i přímo pod hrází Břežňanského rybníka byl pod hladinou ukryt technický a rybníkářský „skanzen“. Pískovcový hřbet, tvořící základ hráze rybníka, byl prosekán průrvou vypusti, ta je viditelná a funkční dodnes. Stejně tak trvalý je i původní dřevěný obval hráze, dnes skrytý pod hladinou. Koryto potoka bylo v trase paralelní s hrází upraveno v loviště a zpevněno několika tisíci kůlů; superpozice jejich řad dává tušit jeho průběžné obnovování. U části loviště se dochovalo zaplacené „řešátko“, olbřímí košíkářská práce, zhotovená z kmínků jehličnanů, vyplétaných houžvemi (**obr. 5**). Na opačné straně rybníka, v chobotu, se vynořila stará česla, přehrazující vtok potoka. Ve srovnání se středověkým lesem jsou pochopitelně pozůstatky konstrukcí mnohem menším unikátem, navíc rozloženým v čase do více než půl tisíciletí, přesto však kvalitou i kvantitou dokládají pozoruhodnou důkladnost starého rybníkářství.

■ **Obr. 5** Břežňně, část rybářských zařízení u hráze rybníka. Foto P. Meduna.

■ Obr. 7 Procentické zastoupení dřevin v půdních sondách (S1, S2, S3) na lokalitě Strassdorf. Graf J. Novák.

Strassdorfská sklárna

Ves Strassdorf dnes nenajdeme. Pod jménem Strážov dožívala po 2. světové válce již jen jako bod ve vojenském prostoru, aby byla její náves proměněna v dráhu tankodromu. Historie osady je relativně krátká a v mytickém kraji se pochopitelně iluze nevyhnula. Početný Strážov byl tak považován za původní název osady, střežící zemskou stezku a vlastivěda nabídla i příslušné „strážistě“ na blízkém kopci. Prameny jsou méně romantické. Ves užívala i jména Strassberg a budeme-li věřit toponomastice,

■ Obr. 6 Drobné nálezy z Kittelovy sklárny ve Strassdorfu – zlomky nádob a sklářské pánve. Foto P. Meduna.

jde o porýnské označení sklárny. Provoz huti je zde poprvé doložen k roku 1727, o půlstoletí později ji získává proslulý Jan Josef Kittel, jizerskohorský sklářský podnikatel (nezaměňovat se stejnojmenným léčitелеm z Lužických hor). Huť úspěšně produkovala kvalitní sklo (obr. 6) a v 18. století tvořila jeden z ústředních bodů poměrně atypické osady, skládající se z několika obydlí místních hajných a z loveckého záměčku. Nakolik s lidskou aktivitou souvisí nárůst obilovin v palynologickém diagramu profilu, odebraném jižně od Strassdorfu u pozemků bývalé osady, nedokážeme prozatím jednoznačně určit. Velmi stručné intermezzo z oblasti archeologie industriálního období mělo ovšem svou předehru.

Povrchový průzkum mimo jádro osady Strassdorf opakovaně zjistil výskyt keramiky, jednoznačně starší než v písemných pramenech doložená existence osady. Současně však ve starších písemných pramenech zde žádná osada není a naopak, v soupisech zaniklých osad zde nepřebývá žádná, kterou by bylo možno do míst Strassdorfu lokalizovat. Světlá, červeně malovaná a nepolévaná keramika s kulminací výskytu ve 14. a 15. století je spolehlivým dokladem lidské aktivity, její konkrétní specifikace však unikala. Odběr a příprava vzorků pro antrakologickou analýzu (zuhlennaté dřevo) na periferii osady Strassdorf identifikovaly ovšem v odebraném

materiálu kromě uhlíků nepatrné úlomky skla.

Existenci sklárny podporují i výsledky antrakologické analýzy tří půdních sond v blízkosti sběrového místa. Při analýze uhlíků zde bylo zjištěno sedm druhů dřevin (obr. 7). Převládaly zde uhlíky borovice lesní (*Pinus sylvestris*) (obr. 8:A, B), ale byly zde poměrně hojně zastoupeny i uhlíky buku lesního (*Fagus sylvatica*) a jedle bělokory (*Abies alba*). Takto hojně zastoupení uhlíky buku lesního v půdních sondách nebylo zjištěno v celém studovaném regionu. Bukové dřevo má vysokou výhřevnost, pro kterou bylo přednostně využíváno i ve sklárnách.

Vzdálenost sběrového místa i sond několika set metrů od mladší Kittelovy huti dovolují tak načrtnout hypotézu o středověké sklárně, která by zapadal do kontextu vývoje severočeského sklářství. Výlučnost však spočívá v geografické poloze místa – byla by nejjižnější sklárnou dané oblasti. Drobnou podporu nastíněné hypotéze poskytují písemné prameny, konkrétně urbář kláštera v Hradišti – poddaní tamních cisterciáků žijící v osadách přibližně deset kilometrů od Strassdorfu a od kláštera odlehklých užívali ve 14. století přídomku „Sklarz“, sklář. Výroba křehkého luxusu tedy patrně nebyla ani v širším okolí středověkého a raně novověkého Bezdězu řemeslem neznámým.

Kummerská pevnost

Oblast Bezdězska z velké části potkal podivný osud vojenských cvikových prostorů – na německé základy českých vojenských aktivit navázala československá armáda, následovaná vojsky spřátelenými; téměř půlstoletí se rozšiřovala améba vojenského prostoru, pohlcující jednu osadu za druhou včetně jejich jmen, aby v závěru vypustila bizarní novotvar Ralsko, dekulitovanou krajinu s obřím letištěm v Hradčanech a centrem ve zbytku města Kuřívody.

Paradoxně i tento novověký alternativní management zde navazoval – na rozdíl od jiných vojenských prostorů – na starší tradici. Ve druhé polovině 18. století byla vybudována linie opevnění mezi Provodínem

a Hradčany. Severně od Provodína využívá na většině svého průběhu skalního hřebene Dlouhého vrchu a po intervalu vstupuje do Hradčanských stěn, kde přehrazuje průchod mezi pískovcovými skalními masivy západně od osady Hradčany, původně Kummeru (Bída, či Nouze). Dnešní stav „pevnosti u Kummeru“ je až překvapivě dobře zachovalý s výjimkou rozrytí části systému amatérskými hledači suvenýrů. Část byla v nedávné době odlesněna a je otázkou času, nakolik bude odolávat erozi odkrytý reliéf valů navršených převážně z písku.

Samotná podoba pevnosti, resp. pevnostního systému je poměrně složitá a unikátně přizpůsobená terénu skalního města. V dominantních polohách dvou skalních bloků byly vybudovány pevnosti a údolí mezi nimi přehrazeno přibližně 300 metrů dlouhou linií náspu a příkopu. Jižní pevnost je složena ze dvou částí, obě se poněkud vymykají klasické typologii fortifikačních prvků a budeme o nich uvažovat jako o „kleštích“. Severní pevnost je půdorysně jednodušší, nejspíše bychom ji označili za „redu“¹, resp. „hvězdu“ (obr. 9).

Historie pevnosti je velmi krátká. Je sice zachycena na 1. vojenském mapování (1764–1768), ovšem příslušný list je dochován až v rektifikované

podobě (1780–1783). Mezi těmito daty leží tzv. bramborová válka (1778–1779) a několik let před konfliktem byla snad výstavba „pevnosti u Kummeru“ plánována (1774). Jednoznačné je vročení ve dvou kartuších, vyrytých do eskarp ve skále tesaných příkopů jižní pevnosti, obě shodně uvádějí rok 1778, tedy první rok bramborové války, kdy v oblasti manévrovala vojska obou armád. Velmi podrobná dobová pruská mapa válečného tažení zde však žádnou pevnost nezná. „Pevnost bída z bramborové války“ se tak stala ztracenou vartou a jedním z dokladů pomíjivosti, stejně jako borovicemi zarůstající hradčanské letiště.

Literatura

Cílek, V. 2000: Kumerské pohoří: výzkum pískovcových převisů a pseudokrasu (kulturně – pseudokrasová studie), Speleo 31, viz: <http://old.speleo.cz/soubory/speleo/sp31/kumersk.htm>.
Meduna, P. – Sádlo, J. 2009: Bezdězsko – Dokesko. Krajina mezi odolností a stagnací. Historická geo – grafie 35/1, 147–160.
Jiří Sádlo, J. – Petřík, P. – Boublík, K. – Rychtařík, P. – Šimová, I. 2010: Příčiny diverzity rostlinstva Hradčanských stěn. Zprávy české botanické společnosti, v tisku.
Žemlička, J. 1980: Bezdězsko – „královské území“ Přemysla Otakara II., ČSCH 28, 726–751.

Summary

Bezděz Forest: the archaeology (and more) of a medieval landscape

The article provides information on excavations in the Bezděz and Doksy areas. Situated in northern Bohemia, this territory is made up of approximately 400 km² between the towns of Česká Lípa, Stráž pod Ralskem, Bakov nad Jizerou and Doksy. Experts from the Archaeological and Botanical Institutes of the Academy of Sciences of the Czech Republic and from the Faculty of Science at Charles University in Prague took part in the project (supported by the Grant Agency of the Academy of Sciences of the Czech Republic, IAA00050801). The aim of the project is to explain plant diversity from the perspective of the historical stability of the landscape using a methodological approach of multi – proxy analysis in which the testimony of the biological sciences and the humanities is compared in order to determine causality.

Unique in the whole of Central Europe, the biodiversity of the Bezděz area is characterized by an abundance of exclave species with a central occurrence in boreal forests of Eurasia. Paleobotanical analyses permit conclusion of a calm vegetation history in the studied area in the Holocene, and the interpretation of the area as the south – westernmost enclave of the taiga (boreal forest) ecosystem. The subject of archaeological study in the project is the degree to which anthropological activity has contributed to the appearance of today's

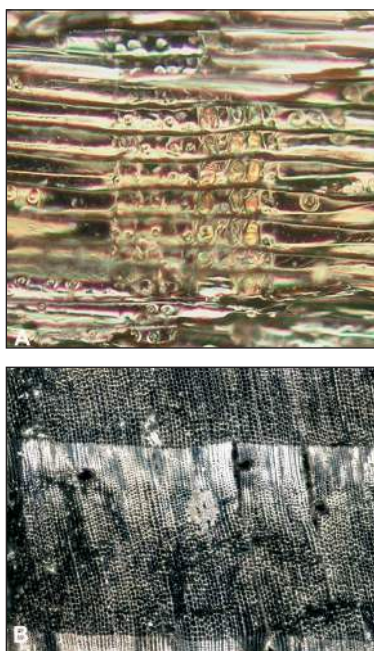
■ Obr. 9 Hradčany, severní pevnost. Foto P. Meduna.

landscape. The area can be identified as clearly marginal in the prehistoric period and at the beginning of the Early Middle Ages. The area experienced a colonization boom beginning at the end of the Early Middle Ages, and by the second half of the 13th century, three royal cities located in relative proximity to one another had been founded (Bezděz – 1264, Doksy and Kuřívody). The entire colonization project quite quickly faced a crisis, and the colonization essentially ended with the founding of the town of Nový Bezděz (Bělá pod Bezdězem, 1337). Bezděz Castle remains the centre of the area, one that continues to be used for only alternative activities.

Three chapters from alternative management. Břehyně Pond. On the basis of written sources, the founding of the pond, one of the first local waterworks, can be dated to the interval between 1366/7–1460. A unique archaeological situation was unexpectedly revealed when the pond was drained at the end of 2009 and the beginning of 2010: thousands of pieces of wood from medieval and Early Modern period fish farming structures and, especially, thousands of tree stumps from the original medieval forest cut when the pond was being built (mostly pine, with a smaller share of spruce).

Strassdorf glassworks. Documented as early as the 18th century, the village of Strassdorf (Strážov) at the time of its founding was an atypical settlement composed of a hunting chateau, a glassworks and the gamekeeper's dwelling. Traces of the majority of the original built – up area can still be identified in the terrain today, despite the fact that the land was significantly altered by military activity in the second half of the 20th century. Pottery from the 14th and 15th centuries was discovered away from the centre of the village during surface explorations. Samples from a nearby location (originally collected for anthracological analysis) also produced small fragments of glass, leading to speculation of older glass production.

The Kummer fortress. The well – known Ralsko military training area was tied to an older tradition. A fortress complex was built in the area, probably at the end of the 18th century. The section of the complex near Kummer (today Hradčany) was used at the time of the “Potato War” (War of the Bavarian Succession, 1778–79) and represents a remarkable preserved system of two bastion fortresses built on rocks.

■ Obr. 8 Příčný (A) a podélný (B) řez uhlikem borovice lesní (*Pinus silvestris*). Mikrofoto J. Novák.